

De la victòria militar a la dissolució dels comitès de defensa de la CNT

Agustín Guillamón
Barcelona, 2018



Lluita de carrer del 20 de juliol de 1936 davant la caserna de Drassanes, al final de les Rambles

Juliol de 1936: els Comitès Revolucionaris i les Milícies

El 19 i 20 de juliol de 1936, en plena lluita als carrers de Barcelona, alhora que es derrotava als militars revoltats, els membres dels Comitès de Defensa van començar a cridar i a ser coneguts com «els milicians». Sense cap transició, els quadres de defensa es van transformar en Milícies Populars. L'estructura primària dels quadres de defensa havia previst la seva ampliació i creixement mitjançant la incorporació de quadres secundaris. N'hi va haver prou amb donar cabuda a ells als milers de treballadors voluntaris que es van sumar a la lluita contra el feixisme, estesa a terres d'Aragó. Les milícies confederals es van convertir en l'avantguarda de totes les unitats armades que es desplaçaven a la recerca de l'enemic feixista que batre. Eren l'organització armada del proletariat revolucionari. Van ser imitats per la resta d'organitzacions obreres, i fins i tot les d'origen burgès. Davant l'absència d'un exèrcit proletari únic van sorgir tantes milícies com partits i organitzacions existien.

Hi va haver una doble transformació d'aquests quadres de defensa. La de les Milícies Populars, que van definir en els primers dies al front d'Aragó, instaurant la col·lectivització de les terres als pobles aragonesos alliberats; i la dels Comitès Revolucionaris, que a cada barri de Barcelona, i en cada poble de Catalunya, van imposar un «nou ordre revolucionari». El seu origen comú en els quadres de defensa va fer que milícies confederals i Comitès Revolucionaris estiguessin sempre molt units i interrelacionats.

Després de la victòria sobre l'aixecament feixista i militar a Catalunya, els Comitès de Defensa de cada barri (o poble) es van constituir en Comitès Revolucionaris de barriada (o localitat), prenent una gran varietat de denominacions. Aquests Comitès Revolucionaris de barri, a la ciutat de Barcelona, eren gairebé exclusivament cenetistes. Els Comitès Revolucionaris locals, en els diferents pobles catalans, per contra, solien formar-se mitjançant la incorporació de totes les organitzacions obreres i antifeixistes, imitant la composició del Comitè Central de Milícies Antifeixistes (CCMA).

Aquests Comitès Revolucionaris van exercir, en cada barriada o localitat, sobretot en les nou setmanes posteriors al 19 de juliol, aquestes funcions:

1) confiscar edificis per instal·lar la seu del Comitè, d'un magatzem de proveïments, d'un ateneu o d'una escola racionalista. Confiscar i van sostenir hospitals i diaris.

2) Indagacions armades a les cases particulars per requisar aliments, diners i objectes de valor.

3) Cerca armada a les cases particulars per aturar «pacos», emboscats, cures, dretans i quintacolumnistes. (Recordem que el «paqueig» dels franc-tiradors, a la ciutat de Barcelona, va durar tota una setmana).

4) Van instal·lar a cada barri centres de reclutament per a les Milícies, que van armar, van finançar, van proveir i van pagar (fins a finals d'agost) amb els seus propis mitjans, mantenint fins després del maig del 37 una intensa i continuada relació de cada barriada amb els seus milicians al front, acollint-los durant els permisos.

5) A la custòdia de les armes, a la seu del Comitè de Defensa, se sumava sempre un local o magatzem en el qual s'instal·lava el comitè de proveïments de la barriada, que es proveïa amb les requisites d'aliments realitzats a les zones rurals mitjançant la coacció armada, l'intercanvi, o la compra mitjançant vals.

6) Imposició i recaptació de l'impost revolucionari a cada barri o localitat.

El comitè de proveïments s'instal·lava un menjador popular, que inicialment va ser gratuït, però que amb el pas dels mesos, davant l'escassetat i encariment dels productes alimentaris, va haver de implantar un sistema de bons subvencionat pel Comitè Revolucionari de barri o localitat. A la seu del Comitè de Defensa havia sempre un habitacle per a la custòdia de les armes i en ocasions una petita presó en la qual instal·lar provisionalment als detinguts.

Els Comitès Revolucionaris exercien una important tasca administrativa, molt variada, que anava des de l'emissió de vals, bons de menjar, emissió de salconduits, passades, formació de cooperatives, celebració de noces, proveïment i manteniment d'hospitals, fins a la confiscació d'aliments, mobles i edificis, finançament d'escoles racionalistes i ateneus gestionats per les Joventuts Llibertàries, pagaments a milicians o els seus familiars, etc.

La coordinació dels Comitès Revolucionaris de barriada es feia en les reunions del Comitè Regional, a on acudien els secretaris de cada un dels Comitès de Defensa de

barriada. Existia, a més de forma permanent, el Comitè de Defensa Confederal, instal·lat a la Casa CNT-FAI.

Per als aspectes relacionats amb la confiscació d'importants quantitats de diners i objectes de valor, o totes aquelles tasques de detenció, informació i investigació que excedien per la seva importància les tasques del Comitè Revolucionari de barriada, acudien al Servei d'Investigació de la CNT-FAI, dirigit per Manuel Escorza a la Casa CNT-FAI.

Així, doncs, a la ciutat de Barcelona, els Comitès de Defensa de barriada es subordinaven als següents Comitès superiors:

1) En quant al reclutament de milicians (al juliol i agost) i al proveïment de les milícies populars (fins a mitjans de setembre) depenien del CCMA.

2) En quant al proveïment d'aliments i productes de primera necessitat del Comitè Central de Abastos.

3) En quant a l'organització i resolució de problemes del Comitè Regional de la CNT, que els donava les ordres i consignes a seguir. Es tractava de la famosa dependència sindical dels quadres de defensa i de la negació de la seva pròpia autonomia, acordada en la Ponència de 1934.

4) Tots es coordinaven i compartien experiències en un Comitè de Defensa de Barcelona, que no era més que el graó organitzatiu que seguia als comitès de districte. Tot just era operatiu.

5) En quant a la informació, investigació, persecució de la cinquena columna i altres tasques «policíaques» armades, depenien del Servei d'Informació i Investigació de la CNT-FAI. Els quadres de defensa, organitzats territorialment en zones molt delimitades respecte a altres grups, formats per sis membres, amb tasques molt precises de caràcter informatiu, d'espionatge i investigació, eren l'organització armada clandestina primària de la CNT. A aquests quadres primaris s'aglutinaven en el moment de la insurrecció grups secundaris de militants sindicals, els grups d'afinitat de la FAI, membres d'ateneus, etc. Després del 19 de juliol de 1936, les tasques de caràcter informatiu, d'espionatge de l'enemic, d'investigació de les forces de l'enemic de classe, etcètera, van ser coordinades pels Serveis d'Investigació de la CNT-FAI, mentre que la resta de temes es coordinaven en les reunions dels delegats-secretaris de cada comitè de barri amb el Comitè Regional, a la Casa CNT-FAI.

Contra la militarització

El balanç real del CCMA, en els seus nou setmanes d'existència, va ser el pas d'uns Comitès Locals revolucionaris, que exercien tot el poder al carrer i les fàbriques, a la seva dissolució en benefici exclusiu del ple restabliment del poder de la Generalitat. Els decrets signats el 24 d'octubre sobre militarització de les Milícies a partir de l'1 de novembre, i de Col·lectivitzacions, completaven el desastrós balanç de l'CCMA, és a dir, el pas d'unex Milícies obreres de voluntaris revolucionaris a un exèrcit burgès de tall clàssic, sotmès al codi de justícia militar monàrquic, dirigit per la Generalitat; el pas de

les expropiacions i el control obrer de les fàbriques a una economia centralitzada, controlada i dirigida per la Generalitat.

Aquest decret de militarització de les Milícies Populars va produir un gran descontent entre els milicians anarquistes de la Columna Durruti, en el Front d'Aragó . Després de llargues i aferrissades discussions, al març de 1937, 800 milicians voluntaris, establerts en el sector de Gelsa, van decidir abandonar el front i tornar a la rereguarda. Es va pactar que el relleu dels milicians oposats a la militarització s'efectuaria en el transcurs de quinze dies. Van abandonar el front, emportant-se les armes.

Ja a Barcelona, juntament amb altres anarquistes (defensors de la continuïtat i aprofundiment de la revolució de juliol, i oposats al col·laboracionisme confederal amb el govern), els milicians de Gelsa (Saragossa) van decidir constituir una organització anarquista, diferent de la FAI, la CNT o les Joventuts Llibertàries, que tingués com a missió canalitzar el moviment àcrata per la via revolucionària. Així doncs, la nova Agrupació es va constituir formalment el març de 1937, després d'un llarg període de gestació de diversos mesos iniciat a l'octubre de 1936. La Junta directiva va ser la que va decidir prendre el nom de «Agrupació dels Amics de Durruti», nom que d'una banda al·ludia a l'origen comú dels ex-milicians de la Columna Durruti, i que com bé deia Badius, no es va prendre per referència al pensament de Durruti, sinó al seu mitificació popular.

Entre el 5 i el 8 febrer de 1937 es va celebrar una assemblea de columnes confederals que va tractar la qüestió de la militarització. Les amenaces de no subministrar armes, aliments, ni soldada, a les columnes que no acceptessin la militarització, sumada al convenciment que els milicians serien integrats en altres unitats, ja militaritzades, van fer efecte. A molts els semblava millor acceptar la militarització i adaptar-la flexiblement a la pròpia columna. Finalment, la ideologia d'unitat antifeixista i la col·laboració de la CNT-FAI en les tasques governamentals, en defensa de l'Estat republicà, van triomfar contra la resistència a la militarització, que va ser finalment acceptada per totes les columnes confederals.

Cap a finals de febrer, gairebé tots els milicians de la Quarta Agrupació de Gelsa de la Columna Durruti van decidir abandonar el front perquè rebutjaven la militarització. Les pressions i amenaces que van patir van ser insuportables, i van estar a punt de provocar un enfrontament armat en el si de la Columna Durruti. Finalment van abandonar el front, portant les armes. Aquests milicians van estar en l'origen de la fundació, a Barcelona, de l'Agrupació de Els Amics de Durruti.

Els Comitès de Defensa al maig de 1937

El dilluns, 3 de maig de 1937, cap a tres quarts de tres de la tarda, Rodríguez Salas, militant de la UGT i estalinista convençut, responsable oficial de la comissaria d'ordre públic, va pretendre prendre possessió de l'edifici de la Telefònica. Els militants cenetistes van organitzar una dura resistència gràcies a una metralladora instal·lada estratègicament. La notícia es va propagar ràpidament. De forma immediata es van aixecar barricades a tota la ciutat. No ha de parlar-se d'una reacció espontània de la classe obrera barcelonina, perquè la vaga general, els enfrontaments armats amb les

forces de policia i les barricades van ser fruit de la iniciativa presa pels Comitès de Defensa, ràpidament secundada gràcies a l'existència d'un enorme descontentament generalitzat, les creixents dificultats econòmiques en la vida quotidiana causades per la carestia de vida, les cues i el racionament, així com a la tensió existent a la base militant confederal entre col·laboracionistes i revolucionaris.

La lluita de carrer va ser impulsada i realitzada des dels Comitès de Defensa dels barris, alertats per Manuel Escorza del Servei d'Investigació de la CNT-FAI, sobre un imminent cop de força per part del PSUC i el govern de la Generalitat. A l'abril de 1937, Pedro Herrera, «conseller» (ministre) de Sanitat del segon govern Tarradellas, i Manuel Escorza, van ser els responsables cenetistes que van negociar amb Lluís Companys (president de la Generalitat) una sortida a la crisi governamental, oberta a principis de març de 1937 a causa de la dimissió del «conseller» de Defensa, el cenetista Francesc Isgleas. Companys va decidir abandonar la tàctica del seu primer ministre Tarradellas, que no imaginava un govern de la Generalitat que no fos d'unitat antifeixista, i en el qual no participés la CNT, per a adoptar la propugnada per Joan Comorera, secretari del PSUC, que consistia en imposar per la força un govern «fort» que no tolerés ja una CNT incapaç de passar per l'adreçador als seus propis militants, qualificats com «incontrolats».

Companys estava decidit a trencar una política de pactes amb la CNT, cada vegada més difícil, i va creure que havia arribat l'hora, gràcies al suport del PSUC i els soviètics, d'imposar per la força l'autoritat i decisions d'un govern de la Generalitat que, com els fets van demostrar, encara no era prou poderosa com per deixar de negociar amb la CNT. El fracàs de les converses de Companys amb Escorza i Herrera, en no trobar solució política alguna en dos mesos de converses, es va salvar in extremis pel pacte personal entre Companys i Escorza del 15 d'abril, que van acordar el nou govern del 16 d'abril, en el qual entrava Aurelio Fernández per CNT.

L'emboscada i assassinat del líder anarquista de la Cerdanya, Antonio Martín, el 27 d'abril al pont de Bellver va trencar aquest fràgil pacte i va desembocar directament en els enfrontaments armats de maig de 1937 a Barcelona, quan Companys, sense avisar Tarradellas (ni per descomptat a Escorza i Herrera) va donar l'ordre a Artemi Aguadé, «conseller» d'Interior, d'ocupar la Telefònica, que va ser executada per l'estalinista Eusebio Rodríguez Salas.

La presa de la Telefònica era la brutal resposta a les exigències cenetistes i un menyspreu a les negociacions que durant el mes d'abril havien mantingut Manuel Escorza i Pedro Herrera, en representació de la CNT, directament amb Companys, que havia exclòs expressament a Tarradellas. **Escorza va encendre l'espurna** que va provocar l'incendi. Però qui va coordinar la insurrecció dels comitès de defensa, i va proposar la seva extensió i el lideratge de la revolta de maig del 37 per part del CR va ser **Julián Merino, secretari de la Federació Local de Grups Anarquistes de Barcelona, que el 4 de maig va constituir un comitè revolucionari de la CNT.**

Els Amics de Durruti van ser els combatents més actius en les barricades, i van dominar completament la plaça Macià (ara plaça Reial), amb tots els accessos bloquejats amb barricades, i el carrer Hospital en tota la seva longitud. A la cruïlla Rambla/carrer Hospital, sota un enorme retrat de Durruti, col·locat a la façana del pis on hi havia la seu de l'Agrupació, van aixecar una barricada on van establir el seu centre

d'operacions. L'absolut control del carrer Hospital enllaçava amb la seu del Comitè de Defensa Confederal (caserna central dels Comitès de Defensa), en Els Escolapis de la Ronda Sant Pau, i d'allí amb la Bretxa de Sant Pau, presa per una quarantena de milicians de la Roig-i-Negra, que al comandament del durrutista Màxim Franco havien «baixat a Barcelona» en labor de «observació i informació», després que tant la Columna Roig-i-Negra com la Lenin (del POUM), manada per Rovira, haguessin cedit a les pressions rebudes perquè les seves respectives unitats tornessin al front d'Aragó, a instàncies de Santillán i Molina, és a dir, dels cenetistes que donaven les ordres del departament de Defensa de la Generalitat, en absència d'Isgleas.

Les masses confederals, desorientades per la crida dels seus dirigents a deixar les barricades, sobretot de Juan García Oliver i de Federica Montseny, havien optat, per fi, per abandonar la lluita, encara que al principi s'havien burlat dels crides de la direcció de la CNT a la concòrdia en nom de la unitat antifeixista, o havien disparat als aparells de ràdio, indignats pel "discurs del petó" de García Oliver.

Cóm es van dissoldre els Comitès de Defensa?

Els comitès revolucionaris de barri, a Barcelona, van sorgir el 19-20 de juliol i van durar, com a mínim fins al 7 de juny, quan les restaurades forces d'ordre públic de la Generalitat van dissoldre i van ocupar els diferents centres de les Patrulles de Control, i de pas gairebé totes les seus dels comitès de defensa.

Malgrat el decret que exigia la desaparició de tots els grups armats, alguns comitès de defensa de barri i sindicals (con el del Transport) van resistir fins a setembre de 1937, quan van ser sistemàticament dissolts i assaltats, un a un, els edificis que ocupaven. L'última seu a ser ocupada, i la més important i forta, va ser la seu del comitè de defensa del Centre, situada al edifici dels Escolapis de Sant Antoni, que va ser presa a l'assalt el 20 de setembre de 1937 per forces d'ordre públic, que van utilitzar tot un arsenal de metralladores, tancs i bombes de mà. No obstant això, la resistència dels Escolapis no va cedir al foc de les armes, sinó a les ordres de desallotjament, donades pel Comitè Regional, assessorat per la Comissió Assessora Política (CAP), dirigida per García Oliver.

A partir de llavors, els Comitès de Defensa es van amagar sota el nom de Seccions de coordinació i informació de la CNT, dedicats exclusivament a tasques clandestines de recerca i informatives, com abans del 19 de juliol; però ara (1938) en una situació netament contrarevolucionària.

No obstant això, encara van ser prou forts i combatius com per publicar un òrgan clandestí, titulat *Alerta ...!* del qual van editar set números entre octubre i desembre de 1937. El número 1 va sortir el 23 d'octubre de 1937. Les constants d'aquest periòdic van ser la solidaritat amb els "presos revolucionaris", exigint el seu alliberament i denunciant la gestió i els abusos estalinistes a la Presó Model; la crítica del col·laboracionisme i de la politització de la FAI; la denúncia de la desastrosa política de guerra del govern Negrín-Prieto i del predomini estalinista en l'exèrcit i l'Estat. Va llançar salutacions de confraternització amb les Joventuts Llibertàries i l'Agrupació de Els Amics de Durruti.

Una característica indeleble de la publicació van ser les seves constants crides a "fer la revolució" i a l'abandonament de tots els càrrecs per part dels comitès superiors: "Que la Revolució no pot fer-se DES DEL ESTAT, sinó CONTRA L'ESTAT".

L'últim número, publicat el 4 de desembre de 1937, va denunciar les txeques estalinistes i la brutal persecució dels cenetistes a la Cerdanya. El 1938, els comitès de defensa, igual que tots els revolucionaris estaven ja sota terra, a la presó o en la clandestinitat més absoluta. No va ser la dictadura de Franco, sinó la República de Negrín qui va acabar amb la Revolució.

Bibliografia

Qui vulgui aprofundir en la temàtica aquí exposada pot consultar aquests dos llibres d'Agustín Guillamón:

- *Los Comités de Defensa de la CNT en Barcelona* (Aldarull, 4^a edició 2014). La 5^a edició, ampliada i corregida, pot consultar-se gratuïtament a la web del Portal Libertario OACA i en [Alejandría Proletaria](#) en la seva sèrie [Obras, textos y artículos de Agustín Guillamón: Los Comités de Defensa de la CNT en Barcelona](#) en format pdf i epub.
- *Insurrección. Las sangrientas jornadas del 3 al 7 de mayo de 1937. Hambre y violencia en la Barcelona revolucionaria*. Tomo 3. Descontrol, Barcelona, 2017.



Octaveta d'Els Amics de Durruti (Jornades de maig de 1937)



germinal_1917@yahoo.es